

10. Поппер К. Логика научного исследования // Логика и рост научного знания М.: Прогресс, 1983. – С. 105–121.

11. Тулмин Ст. Человеческое понимание. – М.: Прогресс, 1984. – 326 с.

12. Калинин Э. Проблема наблюдателя в современной науке и педагогике // Філософія освіти – 2007. – № 1. – С. 139–147.

13. Савельева М. Трансформация представлений о развитии в постнеклассической методологии // Філософія освіти – 2008. – № 1–2. – С.35–44.

Пироженко В.А. Понятие исторического факта в контексте задач исторического образования: методологический анализ

Понятие научного факта исследуется с точки зрения роли в процессе его формирования исторических источников. Делается вывод о принципиальной невозможности точно установить соответствие исторического факта стоящей за ним исторической реальности, в связи с чем предлагается уделять в историческом образовании большее внимание историческим первоисточникам, которые являются основной составляющей при формировании исторического факта.

Ключевые слова: исторический факт, исторический первоисточник, историческая реальность, историческое образование.

Pirozhenko, V.O. Concept of historical fact in the context of tasks of historical education : methodological analysis

The concept of scientific fact is investigated from the point of view of role in the process of his forming of historical sources. Drawn conclusion about fundamental impossibility exactly to set accordance of historical fact to standing after him historical reality, in this connection it is suggested to spare greater attention to the historical original sources in historical education, which are a basic constituent at forming of historical fact.

Key words: historical fact, historical original source, historical reality, historical education.

УДК 1:[37.014+37.03]

Покась В.П.

Благодійництво у розвитку інтернатної освіти та виховання

Аналізуються основні напрями здійснення благодійництва стосовно розвитку інтернатних закладів освіти, навчання та виховання дітей з особливими потребами.

Ключові слова: освіта, діти з особливими потребами, інтернатна освіта, благодійництво, виховання, культура.

Соціологічний аспект виховання особистості віддзеркалює єдність виховання та способу життя [1,с.79]. У випадку з вихованцями інтернатських установ освіти, виховання і спосіб життя стає нерозривними, бо протікають одночасно в одній установі, під впливом тих самих агентів. Тому так важливо поширення переліку цих агентів впливу. Релігійні установи можуть стати додатковим моральним чинником соціалізації та виховання, не на рівні залучення до якоїсь віри, а принаймні на рівні формування загальнолюдських цінностей, прилучення до милосердя, благодійності. Взагалі–то, багато дослідників [2] визначають у вихованців інтернатських установ відсутність самостійності та деякий споживацький світогляд у вигляді установки на пасивне отримання від когось (як правило держави) певних суспільних благ. Залучення їх самих до благодійної діяльності через релігійні установи допоможе згладити таку світоглядну установку, бо за таким сценарієм вихованець інтернатного закладу сам стає суб'єктом благодійної діяльності, а не об'єктом, вчиться співчуттю, добротності, взаємодопомозі.

Благодійництво завжди відіграло значну роль у розвитку інтернатної освіти та виховання. Історія української благодійності – складова і невід'ємна частина національного минулого. Її витоки та поширення нерозривно пов'язані з етногенезом і культурогенезом в Україні й особливо з прийняттям християнства (988 р.). З утвердженням останнього та заснуванням церковної організації поширилося цілеспрямоване опікування знедолених і немічних. Релігія стала рушійною силою розвитку добротності, яка визнається нормою християнської моралі й втіленням чеснот справжніх її представників. У середні віки та нові часи церква і зокрема монастирі були центрами соціальної допомоги знедоленим і незможним, виконуючи три основні функції: забезпечення нужденних грошима й натуральними продуктами (милостиня), а також лікування та навчання [3,с.43].

Така благодійність церкви, крім релігійних мотивів, обумовлювалася відповідними постановами. Так, уже Церковний статут 996 р. покладав опіку хворих, інвалідів, жебраків й інших соціально незахищених категорій населення на духовенство, визначивши десятину на утримання монастирів, церковних храмів і лікарень та притулків при них. Не випадково в сучасних словах «сестра милосердя» й «брат милосердя» збереглася

пам'ять про те, що першими людьми, які присвятили себе благородній справі догляду за знедоленими, були ті, хто прийняв чернецьку обітницю.

На сьогодні освітні послуги таким дітям здебільшого надаються в закладах інтернатного типу, що призводить, як це було зазначено вище до зниження соціальної компетентності цих дітей, їх соціальної дезадаптації в подальшому житті. Нові підходи тісно пов'язані зі зміною концептуальної моделі освіти в закладах інтернатного типу на соціальну модель, у контексті якої особи з певними вадами характеризуються як незахищена, найбільш уразлива соціальна група з особливими потребами, у тому числі й освітніми. Характерним для соціальної моделі є прагнення залучити цих дітей до загальноосвітнього простору, здійснити диференційований підхід для задоволення їхніх освітніх потреб, розширити коло фахівців, які забезпечують якість освіти, підтримку дітей та їхніх сімей у різних сферах життя [4,с.5]. Тому благодійна діяльність комерційних та некомерційних структур повинна бути спрямована, перш за все на створення можливості доступу до освіти та отримання професії.

Демографічні дані свідчать, що, вступаючи до школи, близько 80% дітей мають ті чи інші порушення стану свого здоров'я. Серед хронічних захворювань домінують хвороби нервової системи та органів чуттів. Ці фактори зумовлюють зниження соціальної і психічної адаптації в понад 20% так званих нормальних дітей і підлітків. Наведені показники свідчать про стандартність форм роботи загальноосвітніх навчально-виховних закладів: традиційна орієнтація педагогів на здорову дитину, а звідси й відповідне психічне, інтелектуальне навантаження, недиференційований зміст навчання (програми, підручники), недостатня інформованість майбутніх педагогів щодо специфіки роботи з дітьми, які не відповідають еталонним уявленням про розвиток нормальної дитини, тощо. Це спонукає до роздумів про роль суспільства та громадських, благодійних організацій в забезпеченні нормального життя дітей з функціональними обмеженнями [4,с.3]. Нажаль сьогодні склалося у суспільстві досить специфічне уявлення про благодійну діяльність.

Це підтверджується тим фактом, що в більшості своїй люди розуміють під благодійністю матеріальну допомогу незаможним верствам населення. Причому існує стійка думка, що більш за всіх мають потребу у допомозі вихованці дитячих будинків. Проте, чого потребують діти-сироти і що необхідне для того, щоб надати їм реальну допомогу, можуть сказати лише одиниці – ті люди, які знають про їх життя не з чуток.

Кожна компанія, що поважає себе, має можливість і бажання займатися благодійністю, як правило, насамперед допомагає сиротам. Це або шефство над дитячим будинком або будинком малючка, дарунки дітям на новий рік, акції на 1 червня – день захисту дітей, або просто перерахування певної суми грошей на потреби тієї або іншої інтернатної установи. Не поступаються їм і громадські (добродійні) організації, які останнім часом провodaють різні акції по збору речей, книг і іграшок для дитячих будинків.

Проте такого роду акції, так само як і фінансова допомога дитячим будинкам, а також святкові дарунки дітям-сиротам, відносяться до розряду неефективної добродійності. Особливо, якщо спонсори і благодійники не відстежують цільове використання пожертвувань, не досліджують яка віддача від їх соціальних інвестицій. На думку ряду експертів, сьогодні сириті потрібно не просто нагодувати, одягнути або відремонтувати їх спальні, набагато важливіше привнести в роботу з ними бізнес-технології, які забезпечать ефективні шляхи вирішення конкретних проблем. До їх числа відносяться програми по родинному пристрою дітей-сирит, по

адаптації випускників інтернатних установ до життя в соціумі, їх працевлаштуванню або стипендіальні програми для молодих людей, які хочуть продовжити освіту.

Всі міжнародні і місцеві дослідження, а також досвід роботи з дітьми-сиротами говорять про те, що для більшості випускників інтернатних установ характерні утриманство, нездатність застосовувати на практиці отримані знання, невміння орієнтуватися в соціумі і взаємодіяти з ним, нерозуміння матеріальної сторони життя, підвищена навіюваність, схильність до асоціальної поведінки, завищена або занижена самооцінка [2] і так далі. Тому добродійність з розряду неефективної, не лише не допоможе цим дітям адаптуватися в суспільстві, але і, як правило, допомагає закріплювати утриманський настрій і споживацьке відношення до життя.

У цьому сенсі дуже позитивно, що в нашому співтоваристві з'являються соціально відповідальні організації, які в своїй добродійній діяльності орієнтуються на ті результати, які будуть корисні, перш за все, бенефіціаріям. Основна мета таких добродійних (як правило, освітніх) проєктів: розвиток всіх сфер духовної життєдіяльності дитяти і підлітка: емоційною, вольовою, комунікативною, пізнавальною в процесі формування і розвитку навиків навчальної і трудової діяльності, ведення повсякденного життя, догляду за собою, спілкування, проведення вільного часу, навиків обговорення і аналізу різних варіантів рішень.

Філантропія має бути розумною, безсумнівно, дбайливою і ніколи марнотратною. Найбільші приватні благодійні фонди США не випадково носять імена знаменитих підприємців та фінансистів Рокфеллера, Карнегі, Форда, Сороса. Ці люди зуміли застосувати свої знання та талант для досягнення успіху в економічній діяльності. Але їх філантропічна активність не була би настільки успішною, як би вони просто щедро ділилися заробленим прибутком, а не розподіляли би засоби, користуючись тими же принципами раціональності, які виправдали себе в справі здобуття коштів [5,с.52].

Зрозуміло, що зі збільшенням масштабу благодійної діяльності важливість прагматичних критеріїв особливо зростає. Безумовно, будь-який фонд має керуватися законом і не братися за завдання, які не відповідають філантропічним цілям, уникати занадто тісних стосунків і тим більше непрозорих зв'язків з конкретними суб'єктами бізнесу, зводити до мінімуму адміністративно-операціональні витрати, бути повністю підзвітними державі та відкритими для громадськості. Такими є загальні та звичайні вимоги до діяльності фондів, аналогічні вимогам, які висуваються фактично до будь-якої недержавної та некомерційної організації.

Однак благодійній діяльності заважають також неадекватні суспільні уявлення. Однією з вад соціальної оцінки інтернатних закладів та їх діяльності є упередження обивателів відносно сирітства. Особливе значення має формування образу сироти в засобах масової інформації, кінофільмах і літературі: з одного боку, бідне і голодне дитя, яке всіма кинуте і забуте; з іншого – агресивний, з поганою спадковістю, схильний до девіантної поведінки підліток. Відчуття звичайної людини відносно такого образу – суміш жалості, презирства і побоювання.

На основі матеріалів опитування, отриманих Центром соціології утворення РАО в 2005 р., виявлені і згруповані в 7 блоків соціальні стереотипи про дітей-сирит: 1) сироти – діти з поганою біологічною спадковістю і генетичною схильністю до різних захворювань, у тому числі схильністю до прояву різного роду девіацій (алкоголізму, наркоманії, крадіжці) – 37,2% думок; 2) сироти схильні до психічних відхилень (16,3%); 3) у дітей-сирит

погане фізичне здоров'я і схильність до хронічних захворювань – 16,0%; 4) 12,6% висловів фіксували їх схильність до прояву асоціальної поведінки; 5) понад 7% респондентів упевнені, що вихованці дитячих будинків погано адаптуються до соціального середовища; 6) «невдячність» – більше 5% опитаних; 7) соціальні сироти – «бідні», «нещасні, кинуті діти» – думка 10,2% респондентів [6,с.14–15]. Перераховані установки вельми поширені, причому 1 – 6 блокі свідчать про негативний соціальний портрет сиріт, що існує в громадській думці. Суспільство неохоче приймає таких дітей, сприймаючи їх як додаткове навантаження і навіть загрозу для нормального функціонування соціуму. В цілому, можна сказати, що в суспільстві існують амбівалентні (суперечливі) стереотипи відносно соціальних сиріт, і переважає практика делегування відповідальності за виховання сиріт державі. Таке ставлення дійсно зводить благодійність до соціального тягаря чи можливості зловживати податковими пільгами тощо.

Ще чверть століття назад чехословацькі учені І. Лангмейер і З. Матейчик відзначали, що ізоляція дітей від стимулюючого соціального середовища і сепарація, припинення соціальних зв'язків, що створилися, ведуть до того, що найважливіші їх потреби залишаються незадоволеними. Соціальна стигматизація в інтернатних установах все більше стає предметом уваги дослідників, підкреслюється вихованцями і випускниками цих установ. Обговорюючи проблеми дітей в інтернатних установах, британський учений К. Байт писав: «Вони відрізняються від інших дітей внаслідок великої кількості різних стигматизуючих процесів, які відчуваються ними в школі, в стосунках з сусідами, з «прилюдним світом» соціальних служб, вочевидь, тому, що вони виключені фізично або психологічно зі своїх сімей» [7,с.57]. Тому благодійність повинна бути спрямована, перш за все на створення соціальної ситуації, коли дитина не відривається від загального середовища, не відчуває себе відстороненою від інших. Дитина не повинна відчувати себе особливою, такою, якій із жалю допомагають, бо це призводить до дезадаптації в майбутньому.

Одна з найважливіших проблем випускників інтернатів – це процес переходу від опіки до незалежності. Вони стикаються з проблемами житла, пошуку роботи, організації побуту, живлення, взаємодії з іншими людьми, здобуття медичної допомоги, створення і збереження власної сім'ї і багатьма іншими. Після випуску з інтернату або дитячого будинку колишні вихованці продовжують зберігати соціальні зв'язки переважно в своєму середовищі, роль сироти часто реалізується протягом всього життя. На думку І.Б. Назарової, «дуже часто сироти не ототожнюють себе з суспільством, доволишніми людьми, а протиставляють себе ним. Здобуваючи освіту, спеціальність, створюючи сім'ю, народжуючи дітей і виховуючи внуків, вони продовжують називати себе сиротами, підтверджуючи теорію про те, що приналежність до групи – це доля» [8,с.207].

Серед всіх відомих громадянських установ суспільства, які опікуються соціальними сиротами, особливе місце посідають релігійні організації. Тому необхідно визначити участь релігійних організацій у здійсненні інтернатної освіти та виховання під час трансформації суспільства.

З початку створення системи виховання та освіти соціальних сиріт цією проблемою опікувалися перш за все релігійні установи. Така система закладена у самих принципах діяльності будь яких релігійних систем. Перерва, яка була штучно створена у релігійному житті українського суспільства призвела до того, що всі питання, пов'язані із вихованням та освітою дітей-сиріт та соціальних сиріт полягали у відомстві держави. Сьогодні вже зрозумілим, що держава несе відповідальність за систему

підкування сиріт, але не вирішує всі питання в цій сфері. Останніми роками з'явилися нові сили (партії, релігійні і суспільні організації), які готові узяти або вже взяли на себе значну частину турбот за дітей і прагнуть збільшити свій вплив на виховання і навчання, вибір форм устрою дітей, а також на контроль і управління. Можна сказати, що останніми роками з'явилися ознаки переходу від державно-суспільного устрою дітей до державно-суспільно-церковного [8,с.205].

Тема єдності трьох складових: релігії, суспільства і держави, представляється воістину неосяжною і окремо, і в їх вельми складній і неоднозначній взаємодії у сучасному світі. Вплив релігії на людей очевидно і поза сумнівом, і суспільство сприймає цей вплив. У свою чергу, більшою чи меншою мірою від суспільства залежить позиція держави, яка встановлює законодавчим шляхом положення і умови діяльності релігійних організацій, оскільки обов'язок держави полягає в тому, аби забезпечити реалізацію права громадян на свободу релігії, свободу совісті і переконань, при цьому не допустити використання релігії в протизаконних цілях, на шкоду національній безпеці країни, правам інших людей [9,с.34].

Загальновідомо, що, як правило, релігія несе віруючим людям добро, світло істини, піднесену мораль, красу мистецтва і що релігія – частина культурної надбудови суспільства. Відродження релігійного життя в Україні поєднується з тим, що затверджується цінність особистої релігійної свободи людини.

Після того, як церква дістала можливість відкрито працювати з населенням, добродійну допомогу дітям і дитячим будинкам почали надавати представники різних релігійних конфесій. Більш того, з'явилися притулки при православних церквах і монастирях, проте такий устрій дітей поки що не підкріплений спеціальною законодавчою базою.

Держава забезпечує потреби дитини в їжі, даху над головою, тобто задоволення її фізичних потреб. Більш високим шаблоном потреб виступає потреба в самореалізації, що характеризується активною участю особистості в таких сферах життєдіяльності, як освіта, відпочинок, релігія, отримання естетичного задоволення, тощо. Сучасна система утримання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування переважно задовольняє усі перераховані потреби дітей, окрім релігійної самореалізації, оскільки законодавством України проголошено розмежування релігійного і світського виховання. Відсутність у вихованців можливості релігійної самореалізації (за власним вибором або національністю) може бути одним із факторів виникнення в дітей проблем морального характеру.

Таким чином, у світлі сьогодення важливим є створення та участь вихованців закладів державного влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування в дитячих та релігійних організаціях за інтересами. Крім того, у зв'язку зі спрямованістю державної політики на полікультурне виховання громадян України, актуальною є проблема задоволення релігійних потреб дітей залежно від їх походження та прагнень [10,с.78].

Нашим законодавством встановлено дві форми релігійних об'єднань: релігійні групи і релігійні організації. Перші створюються і діють без державної реєстрації і не мають правоздатності юридичної особи. Другі, тобто організації, створюються громадянами, числом не менше 10, підлягають державній реєстрації, набувають правоздатності юридичної особи в рамках свого статуту і окрім релігійної (богослужбової) діяльності мають право вести добродійну, культурно-просвітницьку, підприємницьку діяльність, створювати відповідні організації і установи [9,с.34].

Річ у тому, що релігія є складним соціальним утворенням, що включає релігійну свідомість, релігійний культ, релігійні організації. У словниках пишуть, що релігія – «одна з форм суспільної свідомості – сукупність містичних вистав, що ґрунтуються на вірі в надприродні сили і істоти (богів, духів), які є предметом поклоніння» [11,с.301]. У законі поняття релігії немає.

Релігію, на жаль, використовують в політичних цілях, в протизаконній діяльності. Іслам в тій його частині, як ваххабизм, з його фанатизмом, агресивністю не може не викликати занепокоєння світової спільноти, оскільки це супроводжується терористичними проявами. Не мирним цілям служить релігійна експансія, її використовують як один із засобів в державному протистоянні, як силу негативного впливу на суспільство. Наша держава також слабо протистоїть натиску зарубіжних релігійних організацій, їх впливу на людей, руйнуванню їх духовності. Релігійна експансія – це політика, яка загрожує національній безпеці нашої країни. Місіонерська діяльність зарубіжних релігійних організацій, місій, центрів, фондів, інститутів, що мають в своєму розпорядженні фінанси і сучасні засоби комунікацій, захоплює свідомість людей, розкладає їх моральні засади і таким чином реалізує геополітичні цілі [9,с.37].

Тому говорити тільки про позитивний вплив релігійних установ є неправильним. Нормативна невизначеність у суспільстві посилює ризик конфлікту із соціальними інститутами та обумовлює дезорієнтацію та аномію. Наступна за цим соціально-психологічна напруга спрямовує зростання ірраціональних форм поведінки молоді, таких, як негативні афективні форми соціально поведінки – агресія, заглиблення в себе чи віртуальний світ, спроба вирішити проблеми через відхід від них [12,с.110]. Така форма поведінки часто призводить до потрапляння до рук різноманітних сект, релігійних шахраїв тощо. Вихованці інтернатних закладів, які майже ніколи в житті не стикалися з офіційними релігійними установами та течіями на можуть адекватно оцінювати загрози з боку нелегальних та псевдо релігійних течій та установ.

Отже, сучасне положення в справі соціального піклування дітей своєрідне в тому плані, що в даний час відбувається перехід від чисто державної системи до системи, що включає суспільну добродійність. Тобто якоюсь мірою ми повертаємося до дореволюційного механізму піклування, зберігаючи в той же час елементи, вироблені в період радянської влади. Лише консолідація зусиль громади, підтримка державних та недержавних структур, причетних до долі дітей соціально незахищених категорій, забезпечить вирішення зазначених проблем та знайде шляхи їх подолання [13]. Залучення до діяльності громадських та релігійних установ сприятиме формуванню у вихованців інтернатних закладів тих соціальних якостей, яких бракує для ефективного функціонування в сучасному світі.

Список використаних джерел

- 1.Канишевская Л. Специфика воспитания социальной зрелости учащихся школ-интернатов для детей-сирот / Л. Канишевская // Социология: Теория, методы, маркетинг. – 1999. – № 4.
- 2.Семья Г.В. Социально-профессиональная адаптация выпускников образовательных учреждений для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, при первичном трудоустройстве. / Г. В. Семья, Н. В. Владимирова, Н. Г. Зайцева. – М., 2006. – 116 с.

3.Донік О.М. Благодійність в Україні у XIX – на початку XX ст.: ретроспективний аналіз / О. М. Донік // На шляху до довіри у суспільстві. Добродійність в українській громаді: Матер. конф 20–22 червня 2005. – К. – 2005.

4.Нечипоренко В.В. Системний розвиток навчально-реабілітаційного центру як умова формування життєвих компетенцій у учнів з обмеженими можливостями здоров'я: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.03 / Ін-т спеціальної педагогіки АПН України. – К., 2006. – 20 с. – укр.

5.Апресян Р.Г. Филантропия: милостыня или социальная инженерия / Р. Г. Апресян // Общественные науки и современность. – 1998. – № 5.

6.Присяжная Н.В. Дети-сироты: постинтернатное жизнеустройство / Н. В. Присяжная // Социолог. исслед. – 2007. – № 11.

7.Астоянц М.С. Дети-сироты: анализ жизненных практик у условиях интернатного учреждения. Опыт включенного наблюдения / М. С. Астоянц // Социолог. исслед. – 2006. – № 3.

8.Назарова И.Б. Дети-сироты: Характеристика проблемы последних лет / И. Б. Назарова // Россия: 10 лет реформ. Социально-демографическая ситуация. Под ред. Н.М. Римашевской. – М.: РИЦ ИСЭПН, 2002.

9.Калинин В.Н. Религия. Общество. Государство. / В. Н. Калинин // Право и безопасность. – 2005. – № 3 (16).

10.Павлик Н.П. Задоволення потреб дітей сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування : А Маслоу і А. Макаренко / Н. П. Павлик // Вісн. Житомирського держ. ун-ту: Педагогічні науки. – Вип. 40. – 2008.

11.Философия в вопросах и ответах: учеб. пособ. / Е. В. Зорина, Н. Ф. Рахманкулова и др.; под ред. А.П. Алексеева, Л. Е. Яковлевой. – М.: Велби, Проспект. – 2008.

12.Зубок А.Ю. Молодежь в обществе риска / Ю. А. Зубок, В. И. Чупров, К. Уильямс. – М.: Наука, 2001.

13.Про підсумки розвитку загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти у 2008/2009 навчальному році та завдання на 2009/2010 навчальний рік: Інформаційно-аналітичні матеріали до підсумкової колегії Міністерства освіти і науки України 26 серпня 2009 року [Електронний документ]. – К, 2009. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/newstmp/2009_1/19_08/inf.doc

Покаш В.П. Благодійність в розвитку інтернатного образования и воспитания

Анализируются основные направления благотворительности относительно интернатных заведений образования обучения и воспитания детей с особенными потребностями.

Ключевые слова: образование, дети с особенными потребностями, интернатное образование, благотворительность, воспитание, культура.

Pokas, V.P. Charity in development of the education and upbringing at boarding schools

Analysed are the principal directions of carrying out charitable activities in relation to development of boarding institutions of education, tuition and upbringing of children with special needs.

Key words: education, children with special needs, education at boarding schools, charity, upbringing, culture.